

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ПОСЛУГ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ

©2018 ВЛАЩЕНКО Н. М.

УДК 338.48–6: 615.8

Влащенко Н. М. Забезпечення доступності санаторно-курортних послуг рекреаційних підприємств для населення

Метою статті є дослідження змісту поняття «доступність санаторно-курортних послуг» і факторів впливу на неї. Розглянуто тезариус поняття «доступність» та на його основі сформульовано авторське визначення поняття «доступність санаторно-курортних послуг». Зроблено висновок про те, що зазначене поняття за своїми характеристиками відповідає об'єкту нечітких множин, а також є нестійким граничним станом між попитом і пропозицією, тобто типовим об'єктом маркетингових досліджень. Графічно наведено структуру чинників, які визначають доступність санаторно-курортних послуг. На базі концептуальних положень авторського трактування поняття «доступність» та аналізу ситуації в санаторно-курортному комплексі (СКК) запропоновано комплекс заходів щодо забезпечення доступності санаторно-курортних послуг рекреаційних підприємств для населення. Розроблено концептуальні підходи до оцінки доступності послуг СКК, а також теоретичну модель оцінки рекреантами можливості оздоровлення на підприємствах СКК.

Ключові слова: доступність, чинники доступності, санаторно-курортний комплекс, рекреанти, оцінка рівня доступності.

Рис.: 1. **Формул.:** 4. **Бібл.:** 17.

Влащенко Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: wlagenko@bigmir.net

УДК 338.48–6: 615.8

UDC 338.48–6: 615.8

Влащенко Н. Н. Обеспечение доступности санаторно-курортных услуг рекреационных предприятий для населения

Целью статьи является исследование содержания понятия «доступность санаторно-курортных услуг» и факторов влияния на нее. Рассмотрен тезариус понятия «доступность» и на его основе сформулировано авторское определение понятия «доступность санаторно-курортных услуг». Сделан вывод о том, что это понятие по своим характеристикам соответствует объекту нечетких множеств, а также является неустойчивым предельным состоянием между спросом и предложением, то есть типичным объектом маркетинговых исследований. Графически представлена структура факторов, определяющих доступность санаторно-курортных услуг. На базе концептуальных положений авторской трактовки понятия «доступность» и анализа ситуации в санаторно-курортном комплексе (СКК) предложен комплекс мероприятий по обеспечению доступности санаторно-курортных услуг рекреационных предприятий для населения. Разработаны концептуальные подходы к оценке доступности услуг СКК, а также теоретическая модель оценки рекреантами возможности оздоровления на предприятиях СКК.

Ключевые слова: доступность, факторы доступности, санаторно-курортный комплекс, рекреанты, оценка уровня доступности.

Рис.: 1. **Формул.:** 4. **Библ.:** 17.

Влащенко Наталья Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: wlagenko@bigmir.net

Vlshchenko N. M. Ensuring the Availability of Sanatorium-Resort Services of Recreational Enterprises for the Population

The article is aimed at researching the content of the concept of «availability of sanatorium-resort services» and the factors influencing it. The thesaurus concept of «accessibility» is considered and on its basis the author's own definition of the concept of «accessibility of sanatorium-resort services» is formulated. It is concluded that this concept according to its characteristics corresponds to an object of fuzzy sets, and also belongs to the unstable limit states between supply and demand, that is, represents a typical object of marketing researches. The structure of the factors determining availability of sanatorium-resort services is presented graphically. On the basis of the conceptual provisions of the author's interpretation of the concept of «accessibility» and of the analysis of situation in the sanatorium-resort complex (SRC) a set of measures has been proposed in order to ensure the availability of sanatorium-resort services of recreational enterprises for the population. Conceptual approaches to assessing the availability of SRC services have been developed, as well as a theoretical model for assessing opportunities for recovery at SRC enterprises on the part of vacationers.

Keywords: accessibility, factors of accessibility, sanatorium-resort complex, vacationers, estimation of the level of availability.

Fig.: 1. **Formulae:** 4. **Bibl.:** 17.

Vlshchenko Natalia M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Industry, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: wlagenko@bigmir.net

Створена за часів Радянського Союзу структура санаторно-курортного комплексу (СКК) не мала аналогів у світовій практиці. Підпорядкування санаторно-курортних установ різним відомствам і громадським організаціям не було перепоною для здійснення єдиної державної політики розвитку СКК.

Однак сьогодні ситуація в області санаторно-курортного лікування та оздоровлення населення України характеризується низкою негативних тенденцій. Так, з одного боку, має місце процес ущільнення потужностей санаторно-курортних організа-

цій, з іншого – цей процес мультиплікується постійно зростаючою соціально-економічною диференціацією населення та практично повним переходом санаторно-курортного комплексу в площину надання платних послуг. У результаті використання ресурсного потенціалу СКК у сфері лікування та профілактики хвороб скорочується. При цьому ті верстви населення, які є основною виробничою силою та поряд з цим найбільш потребують послуг санаторно-курортної галузі, виявляються обмеженими в доступі до неї. Закономірним підсумком позначених процесів є висока

захворюваність і смертність населення в працездатному віці, яка веде, зокрема, до прямих (внаслідок передчасного вибуття людського капіталу) і непрямих (внаслідок тимчасової непрацездатності та витрат на лікування) економічних втрат суспільства.

Інтенсифікація суспільного життя, психологічні навантаження, напруженість на роботі, за яких кожна людина має максимально реалізовувати творчий потенціал, чинять суттєвий вплив на необхідність здійснення санаторно-курортного лікування як фактора відновлення продуктивних сил. Водночас постійне зростання вартості путівок при скороченні дотацій на них актуалізує питання забезпечення доступності відповідних послуг для широких верств населення.

Питання організації, управління, ціноутворення в санаторно-курортній сфері досліджені такими науковцями, як Ю. М. Воробйов [5], В. В. Гуменюк [7], І. М. Писаревський, А. С. Соколенко [8; 9], І. Л. Полчанінова [10; 11], П. М. Рендович [12]. Зазначені фахівці зробили значний внесок у вирішенні питання забезпечення доступності санаторно-курортних послуг, однак не висчерпали її. Зокрема, немає чіткого розуміння поняття «доступність санаторно-курортних послуг», а також його змісту. У дослідженні теорії забезпечення сталого розвитку рекреаційних підприємств через доступність санаторно-курортних послуг залишається багато дискусійних положень та невирішені питання як методичного, так і прикладного значення.

Метою статті є дослідження змісту поняття «доступність санаторно-курортних послуг» та факторів впливу на неї.

За проведеними автором дослідженнями [4], ризик оздоровчих послуг характеризується збільшенням кількості рекреантів із скороченими термінами перебування, що зумовлює розширення додаткових послуг і перебудову оздоровчих програм. Комплекс додаткових послуг є розширенням видів діяльності, способом залучення нових споживачів, реально збільшує доходи підприємства, виступає одним із згладжуючих чинників сезонності. Вибір оптимальної виробничої програми діяльності СКК можливий за допомогою вивчення попиту споживачів, їхньої платоспроможності. Своєю чергою, облік маркетингової інформації використовується для формування «портфеля послуг» санаторно-курортного підприємства. Отже, виникає необхідність дослідження поняття «доступність санаторно-курортних послуг» з визначенням його характеристики та змісту.

Часто використовувані терміни «доступність» і «затребуваність», маючи повсякденне значення, у науковому сенсі як характеристики регулювання ринкових процесів практично не досліджені в різних галузях економіки, у тому числі в СКК.

Неоднозначність розуміння та особливо вимірювання й оцінки «доступності до...» вимагає осмислення та обґрунтування свого значення у сфері функціо-

нування санаторно-курортних установ. Тому постає завдання встановити, наскільки доступні санаторно-курортні послуги для рекреантів, для яких верств населення і наскільки ця доступність обмежена. Важливо визначити також, що входить до складу інтегрального показника доступності послуг, які чинники впливають на рівень доступності тощо. Дослідження доступності санаторно-курортних послуг необхідне з погляду наукового підходу і практики: для кількісного визначення доступності послуг СКК і розробки механізмів забезпечення доступності цих послуг.

У межах даного дослідження фактор доступності набуває ключової ролі, оскільки саме він визначає обсяг потоків рекреантів, а отже, й обсяг фінансових коштів на експлуатацію і розвиток підприємств досліджуваного комплексу. Виходячи з цього, автор вважає правомірним розглянути поняття «доступність» у системному плані й розробити концепцію доступності послуг СКК, в яку в понятійному сенсі входить сам термін «доступність», сили розвитку, тобто «чинники доступності», а також схеми і технології зниження бар'єрів, які обмежують доступність послуг СКК. Концепція може бути сформульована як «забезпечення доступності санаторно-курортних послуг для широких верств населення».

Як показав аналіз, термін «доступність» у науковому знанні представлений з різних позицій, залежно від сфери дослідження. У довідковій літературі [1; 2; 14] термін «доступ» означає можливість підходу до чого-небудь, проникнення, входу. Доступ може бути «важким, перекритим», крайня позиція – недоступний («абонент недоступний»). Доступ розуміється як «дозвіл користуватися чим-небудь», «мати можливість отримати». Протилежно цьому поняттю – заборона, неможливість. У результаті в змістовному значенні «доступ» – це можливість, дозвіл, проникнення.

Похідне від «доступ» – термін «доступність», що також має різні змістовні значення:

- ✦ «кількість ресурсів, які є в наявності протягом заданого часового інтервалу» [13];
- ✦ «кількість доступної оперативної пам'яті» [17, с. 56];
- ✦ «доступність ринкової інформації» [6, с. 137];
- ✦ «у доступній формі» [16, с. 32];
- ✦ «рівень витрат на подолання перешкод» [15, с. 87];
- ✦ «властивість об'єкта бути доступним» [3, с. 45].

З наведеного вище тезаурусу сформуємо ключові слова, які розкривають поняття «доступність»: властивість, рівень витрат, наявність, зрозумілий, можливий. Використовуючи цей неповний тезаурус властивостей (характеристик), сформулюємо це поняття стосовно санаторно-курортних послуг.

Доступність санаторно-курортних послуг як поняття характеризує наявність у населення (по-

тенційних рекреантів) необхідних потреб, ресурсів і можливостей, які можуть бути практично спрямовані на відтворення та зміцнення здоров'я саме в даному секторі рекреаційних послуг. З цього визначення випливає, що доступність синтезує властивості та можливості соціально-психологічних станів, економічних можливостей, певних обмежень і перешкод, які не мають чітких меж. Поняття «доступність санаторно-курортних послуг» за своїми характеристиками відповідає об'єкту нечітких множин, а також є нестійким граничним станом між попитом і пропозицією, тобто типовим об'єктом маркетингових досліджень.

Вищенаведене свідчить про те, що чинники доступності носять проблемний, динамічний характер, що вимагає більш ґрунтовного їх розгляду в концептуальному аспекті. Структуру чинників, які визначають доступність, подано на рис. 1.

З рис. 1 випливає, що стратегічним завданням у санаторно-курортній сфері є підвищення рівня доступності оздоровчих послуг для потенційних споживачів, розробка і здійснення системи заходів, необхідних для вирішення цієї проблеми.

На базі концептуальних положень авторського трактування терміна «доступність» та аналізу ситуації в СКК автором пропонується такий комплекс заходів щодо забезпечення доступності санаторно-курортних послуг рекреаційних підприємств для населення:

1. *Розширення спектра послуг і можливостей вибору:* за вартістю, сервісом, часом, територіальним розташуванням. Різноманітність пакета послуг розширює спектр можливостей для потенційних рекреантів.

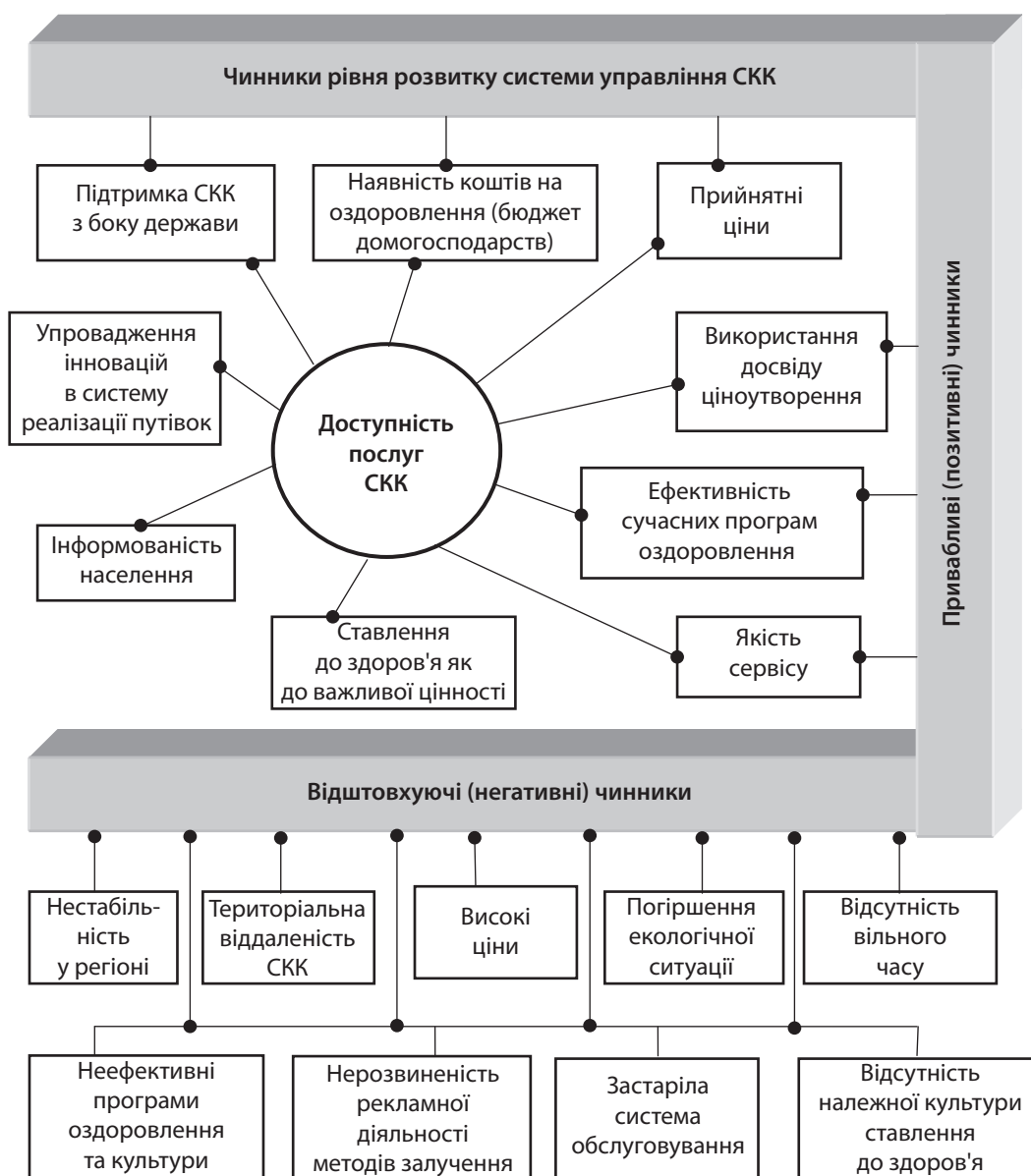

Рис. 1. Структура чинників, які визначають доступність послуг СКК

2. *Різноманітність схем і моделей оплати послуг:*

- ✦ перерахування коштів на рахунки підприємств сфери послуг заздалегідь (авансова частина або повністю);
- ✦ оплата щодобова, щотижнева, за рахунками фактичних витрат;
- ✦ оплата за кредитним механізмом (після отримання послуг).

3. *Використання різних варіантів кредитних механізмів:* з банками, санаторіями, фондами соціального страхування, страховими компаніями, роботодавцями, туристськими фірмами, добродійними фондами тощо.

4. *Використання обмінно-компенсаційних механізмів (сплата трудовою участю).* Підприємство (організація) може за рахунок вартості путівок виконати ремонтні роботи на об'єктах СКК тощо.

5. *Теорія «управління часом».* Збільшення частки вільного часу для працюючих, гнучкі схеми тривалості перебування в санаторно-курортних установах, задоволення додаткових потреб при отриманні санаторно-курортних послуг.

Головними економічними чинниками забезпечення доступності послуг для населення автор вважає такі:

- ✦ системну підтримку державою даної сфери послуг і можливостей громадян відновлювати своє здоров'я;
- ✦ досягнення високого рівня добробуту членів суспільства за рахунок державної політики, підприємництва, малого бізнесу та інших джерел економічного зростання.

Теоретичну модель доступності санаторно-курортних послуг складають принципи інноваційності, соціальної відповідальності, забезпечення різноманітності, управління часом, інституційних змін, комбінаторики та перевірки практикою.

Характеристика доступності знаходиться в безпосередньому зв'язку з привабливістю (відповідність очікуванням, інтересам) і затребуваністю (відповідність потребам, необхідності). Ці властивості підсилюють одна одну, формуючи попит. Логіку ідеї доступності послуг СКК можна виразити такою формулою:

$$Z = f(D, B, \Pi), \quad (1)$$

де Z – попит; D – доступність; B – затребуваність; Π – привабливість.

Ці властивості послуг різні за якістю, але схожі в частині їхньої кількісної невизначеності. Тому для їхньої оцінки слід використовувати схожі моделі, тобто діяти за аналогією.

Найбільш близькими аналогами доступності в економічному сенсі є інвестиційна привабливість або інвестиційний клімат, які давно оцінюють різними методами, здебільшого сумою складових характеристик або чинників. Можна запропонувати другий під-

хід – оцінювати доступність за моделлю оцінки ефективності діяльності певного об'єкта господарювання, як співвідношення двох величин. Третій підхід – механізм взаємовпливу ресурсів, затребуваності, привабливості, потреб і можливостей.

Отже:

$$\text{– перший підхід: } D = \sum_i^i f_i; \quad (2)$$

$$\text{– другий підхід: } D = \frac{f}{F}; \quad (3)$$

$$\text{– третій підхід (мультиплікат): } D = \sqrt{P B \Pi}, \quad (4)$$

де P – ресурсні можливості; B, Π – відповідно коефіцієнти затребуваності та привабливості, які їх підсилюють.

Для збільшення потоку клієнтів до підприємств СКК необхідно кількісно, в індексному чи коефіцієнтному виразі оцінювати рівень доступності, привабливості та затребуваності послуг СКК, що на сьогодні є достатньо складним завданням. У прикладному варіанті, з позицій рекреанта, доступність виступає як головний чинник прийняття рішення про оздоровлення в підприємствах СКК. Особа, яка приймає рішення про оздоровлення в будь-якому підприємстві СКК, оцінює можливості за такою моделлю:

- ✦ маю матеріальну можливість;
- ✦ знаю рівень сервісу підприємства СКК;
- ✦ маю інтерес (готовий отримати санаторно-курортну послугу);
- ✦ розумію важливість відновлення своїх продуктивних сил;
- ✦ маю на це вільний час;
- ✦ знаю вартість послуг і згоден ці кошти витратити на послугу.

До цих оцінок можуть додаватися й інші, але головна особливість полягає в тому, що рішення приймається з урахуванням інтеграції перерахованих чинників в усереднений цілісний показник, в який включаються ресурсна, інформаційна, ціннісна і психологічна компоненти (мета, настрої, психологічна готовність та ін.).

До чинників, які підвищують рівень доступності рекреаційних послуг, пропонується віднести такі:

- ✦ зниження собівартості послуг;
- ✦ рівень державної підтримки СКК;
- ✦ адресність підтримки рекреантів;
- ✦ зростання добробуту населення;
- ✦ підвищення рівня інформованості;
- ✦ розвиток культури здорового способу життя;
- ✦ диверсифікація спектра послуг;
- ✦ верифікація термінів перебування;
- ✦ верифікація форм оплати;
- ✦ впровадження інновацій у сферу обслуговування.

Значна частина з цих характеристик може бути представлена «твердими» даними: коефіцієнтом завантаженості підприємств СКК (30–90%), ефективністю діяльності, часом перебування (7–24 дні), вартістю путівок (2500–10000 грн), обсягами фінансування підприємств СКК з бюджету (2–30%), відсотком оплати путівок профспілками (10–60%), часткою пільгових путівок тощо. Інші характеристики й оцінки можуть бути отримані експертним шляхом.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Санаторно-курортна діяльність спрямована на виконання важливих соціальних функцій держави щодо зниження рівня захворюваності громадян, підвищення рівня та якості життя, поліпшення характеристик капіталу здоров'я.

Активізація науково-дослідної діяльності у сфері забезпечення доступності санаторно-курортних послуг для широких верств населення, а саме: розробка та подальше залучення в діяльність санаторно-курортних установ різних варіантів кредитних, обмінно-компенсаційних механізмів, використання теорії «управління часом» забезпечать формування конкуренції на ринку санаторно-курортних послуг і сталий розвиток цієї складної соціально-економічної системи.

Розглянута теоретична модель доступності санаторно-курортних послуг, як і будь-яка інша наукова концепція, не позбавлена суперечностей та потребує уточнення компонентів кожного блоку, що є предметом подальших досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая медицинская энциклопедия : в 30 т. / глав. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. М. : Советская энциклопедия, 1973. Т. 12. 624 с.
2. Большая Советская энциклопедия: в 30 т. 3-е изд. М. : Советская энциклопедия, 1975. Т. 21. 608 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170 000 слів / Укладач і голов. ред. В. Т. Бусел. 1-ше вид. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1400 с.
4. **Влащенко Н. М.** Вдосконалення управління асортиментом послуг санаторно-курортних підприємств. *Економічний форум*. 2015. № 3. С. 279–285.
5. **Воробйов Ю. М.** Фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 3. С. 46–49.
6. Генеза ринкової економіки: Терміни. Поняття. Персоналії : навч. словник-довідник / за наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемичука. Львів : «Магнолія плюс», 2004. 686 с.
7. **Гуменюк В. В.** Тенденції податкового регулювання ринку санаторно-курортних послуг в Україні. *Економіка розвитку*. 2014. № 3. С. 18–24.
8. **Писаревський І. М., Соколенко А. С.** Економіка і здоров'я продуктивного населення: завдання розвитку санаторно-курортних установ регіону. *Technology audit and production reserves*. 2017. № 1 (4). С. 13–18.
9. **Писаревський І. М., Соколенко А. С.** Резерви санаторно-курортної підтримки відновлення трудового потенціалу регіонів. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2017. № 19. С. 156–161.
10. **Полчанінова І. Л., Передерій М. І.** Аналіз факторів розвитку санаторно-курортних підприємств Харківського регіону. *International Scientific Journal*. 2015. № 8. С. 143–147.
11. **Полчанінова І. Л., Лохман В. В.** Функціонально-логічне моделювання розвитку підприємств санаторно-курортного комплексу в Україні. *Інтернаука*. 2017. Вип. 17. Том 2. С. 48–51.
12. **Рендович П. М.** Фінансове забезпечення підприємств санаторно-курортного комплексу : дис... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2012. 214 с.
13. Словник економічних термінів. URL: <http://bank.24.ru/info-glossary>
14. Словник української мови / уклад. : С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ : Довіра, 1994. 864 с.
15. **Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І.** Енциклопедичний словник-довідник з туризму. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 372 с.
16. **Кочкарева А. Г., Новодранова В. Ф., Рыжкіна З. А.** Толковий латинско-русский словарь терминов терапевтической стоматологии. М. : ГЭОТАР – Медиа, 2006. 160 с.
17. **Шарапов О. Д., Дербенцев В. Д., Семьонов Д. Є.** Економічна кібернетика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 231 с.

REFERENCES

- Bolshaya meditsinskaya entsiklopediya* [Great medical encyclopedia], vol. 12. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya, 1973.
- Bolshaya Sovetskaya entsiklopediya* [Great Soviet Encyclopedia], vol. 21. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya, 1975.
- Geneza rynkovoї ekonomiky: Terminy. Poniattia. Personalii* [Genesis of a Market Economy: Timing. Concept. Persons]. Lviv: Mahnoliia plus, 2004.
- Holovashchuk, S. I. et al. *Slovnnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Dovira, 1994.
- Humeniuk, V. V. "Tendentsii podatkovoho rehulivannia rynku sanatorno-kurortnykh posluh v Ukraini" [Trends in tax regulation of the sanatorium and resort services market in Ukraine]. *Ekonomika rozvytku*, no. 3 (2014): 18-24.
- Kochkareva, A. G., Novodranova, V. F., and Ryzhkina, Z. A. *Tolkovyy latynsko-russkiy slovar terminov terapevticheskoy stomatologii* [Explanatory Latin-Russian dictionary of terms of therapeutic dentistry]. Moscow: GEOTAR - Media, 2006.
- Polchaninova, I. L., and Lokhman, V. V. "Funktsionalno-lohichne modeliuвання rozvytku pidpriemstv sanatorno-kurortnoho kompleksu v Ukraini" [Functional-logical simulation of the development of enterprises of the sanatorium and resort complex in Ukraine]. *Internauka*. Vol. 2, no. 17 (2017): 48-51.
- Polchaninova, I. L., and Perederii, M. I. "Analiz faktoriv rozvytku sanatorno-kurortnykh pidpriemstv Kharkivskoho rehionu" [Analysis of the factors of development of sanatorium and resort enterprises of the Kharkiv region]. *International Scientific Journal*, no. 8 (2015): 143-147.
- Pysarevskiy, I. M., and Sokolenko, A. S. "Ekonomika i zdorovia produktyvnoho naseleennia: zavdannia rozvytku sanatorno-kurortnykh ustanov rehionu" [Economics and health of the productive population: the tasks of the development of sanatorium

and resort establishments of the region]. *Technology audit and production reserves*, no. 1 (4) (2017): 13-18.

Pysarevskiy, I. M., and Sokolenko, A. S. "Rezervy sanatorno-kurortnoi pidtrymky vidnovlennia trudovoho potentsialu rehioniv" [Reserves of sanatorium and resort support for the restoration of the labor potential of the regions]. *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu*, no. 19 (2017): 156-161.

Rendovych, P. M. "Finansove zabezpechennia pidpriemstv sanatorno-kurortnoho kompleksu" [Financial support of enterprises of sanatorium and resort complex]: *dys... kand. ekon. nauk : 08.00.08*, 2012.

"Slovyk ekonomichnykh terminiv" [Dictionary of economic terms]. <http://bank.24.ru/info-glossary>

Sharapov, O. D., Derbentsev, V. D., and Semyonov, D. Ye. *Ekonomichna kibernetyka* [Economic Cybernetics]. Kyiv: KNEU, 2004.

Smolii, V. A., Fedorchenko, V. K., and Tsybukh, V. I. *Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk z turizmu* [Encyclopedic Dictionary-Tourist Guide]. Kyiv: VD «Slovo», 2006.

Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun», 2001.

Vlashchenko, N. M. "Vdoskonalennia upravlinnia asortymentom posluh sanatorno-kurortnykh pidpriemstv" [Improvement of assortment management of sanatorium and resort enterprises]. *Ekonomichnyi forum*, no. 3 (2015): 279-285.

Vorobiov, Yu. M. "Finansove zabezpechennia rozvytku sanatorno-kurortnykh zakladiv" [Financial support for the development of sanatorium and resort facilities]. *Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investytsii*, no. 3 (2012): 46-49.